

© Universitetsforlaget
Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift,
vol. 17, Nr. 2-2014 s. 235–252
ISSN Online: 2000-8325

PEER REVIEWED ARTICLE

Demokratisk dialog i kulturminneforvaltningen

Et slag om fortiden?

Av Nanna Løkka

Nanna Løkka, ph.d., forsker og forskningskoordinator ved Høgskolen i Telemark. Løkka har først og fremst jobbet med ulike temaer innenfor vikingtids- og middelalderstudier, men har de siste årene også arbeidet med bruk av historie og kulturminner.

ABSTRACT

This article discusses which consequences the political aims about increased use of dialogue and democracy in Norwegian heritage management can have for the sector. Today all levels of public management in Norway are involved in projects involving users to participate in the production of cultural heritage. The article concerns knowledge production, power structures, ethics, and value systems within public heritage management in Norway.

SAMMENDRAG

Problemstillingen som diskuteres i artikkelen er hvilke konsekvenser de politiske målene om økt dialog og demokrati i norsk kulturminneforvaltning får for sektoren. Alle nivå av den offentlige forvaltningen er per i dag involvert i prosjekter som åpner for publikumsdeltakelse i både produksjonen og formidlingen av kulturminner. Med utgangspunkt i ett bestemt empirisk eksempel, kulturminnet Tinghaug i Telemark, viser jeg hvordan dialogprinsippet utfordrer den offisielle forvaltningens rolle som autoritet og vitenskapelig kunnskapsprodusent på feltet. Dette leder over i en diskusjon om hvordan disse endringene påvirker forvaltningens verdisystem. Artikkelen dreier seg således om kunnskapsproduksjon, maktstrukturer, etikk og verdier innenfor kulturminneforvaltningen.

Nøkkelord

kulturminnepolitikk, demokratisering, digitalisering, kunnskapsproduksjon, makt

OLAV DEN HELLIGES FØDESTED

Sauherad kommune i Telemark fikk nylig et «nytt» kulturminne, eller mer presist, ny mening ble tillagt et allerede etablert kulturminnested. En pensjonert advokat med lokalhistorisk interesse hevdet at Olav den hellige var født på gården Lindheim i Sauherad. Gården var allerede knyttet til et kulturminne, *Tinghaug*, et eldre tingsted, på folkemunne fra middelalderen. Påstandene om at denne gården var Olav den helliges fødested førte til en lokal debatt mellom

amatørforskere og fagfolk vinteren 2011/12. Stridens spørsmål var altså om det var kildemessig grunnlag for å hevde at Norges store helgenkonge, Olav den hellige, var født på denne bestemte gården, beliggende ved tettstedet Gvarv i Sauherad kommune i Telemark.¹

Olav den helliges fødested anses vanligvis å være ukjent. Fagfolk har lenge konstatert at eksisterende kilder er for sprikende til at den gamle helgenkongens fødested endelig kan fastslåes, men nå hadde en lokal amatørhistoriker kommet fram til noe annet: Ved å holde sammen flere ulike kilder fra middelalderen og nyere tid kom han fram til at en gård i hans nabolag hadde vært åstedet for denne historiske begivenheten for om lag 1000 år siden. Teorien fikk nokså stor plass i lokal presse og fyldig omtale i lokale menighetsblad og i historielagene i Telemark. Etterhvert ble den nyskrevne historien også omfavnet av skolene i kommunen, kommuneadministrasjonen, kirken og andre lokale kulturinstitusjoner. Teorien om at Olav den helliges fødested var på Gvarv, gikk således fra å være en hypotese til å bli en lokal sannhet på kort tid, og kulturminnesteedet *Tinghaug* fikk ny mening ved at det ble knyttet til Olav den helliges fødested, for eksempel gjennom en opplysningsplansje på stedet der koblingen gjøres på subtilt vis. Det fastslåes at Harald Grenske vokste opp «her opp i Grenland», og at han var far til Olav den hellige.

TINGHAUG – HISTORISK TINGSTAD I GAMLE GRENLAND

BØ DRANGEDAL NOME NOTODDEN SAUHERAD SKIEN

Historisk tingstad i Gamle Grenland, som omfatta desse bygdene: Heddal, Saude, Nes, Holla, Lunde, Bø, Drangedal og Solum med Melum. Staden har vore bygdeting, fyrst allting, seinare sendemannsting og skipreiding frå jernalder til mellomalder (ca 500 f.Kr – 1500 e.Kr)

Bygdene kring Norsjø møttest her til lov-gjeving, rettsavgjerd og kunningjering for all-mugen som samlast på Tjodvallsletta nedanfor Tinghaug.

Småkonge/hevding Harald Grenske blei fostra her opp i Grenland hos lendmann Roar den Kvite. Harald Grenske og Åsta Gudbrandsdotter fekk sonen Olav Harald-son Digre som fall på Stiklestad i år 1030 og blei kanonisera som OLAV DEN HEILIGE.

I Kongebrevet av 1591 fekk lensherrane lov til å tilsette eidsvorne skrivarar ved byg-deting, og Grenland fekk sin fyrste i 1593, Baltzer Jenssen. Han var den fyrste i ei lang rekke sorenskrivarar ved Nedre Telemark Sorenskriverembete på Gvarv, som blei ned-lagt i 2008.

Tinghaug was an historical court in Old Grenland which served the following rural districts: Heddal, Saude, Nes, Holla, Lunde, Bø, Drangedal and Solum together with Melum. From the Iron Age to the Middle Ages (circa 500 BC-1500 AD) Tinghaug comprised a district council, a general assembly and an ambassadorial court.

The districts from around Norsjø met here for the dissemination of new laws, to settle legal disputes and listen to proclamations affecting their daily lives.

The minor king or chief Harald Grenske was fostered here by the local official Roar the White. Later Harald Grenske and Åsta Gudbrandsdotter had a son they christened Olav Haraldson Digre. He died at the battle of Stiklestad in 1030 AD and was famously canonized THE HOLY OLAV.

The official letter from the King in 1591 gave the district master permission to appoint sworn handwriters at the district council. The first one in Grenland was Baltzer Jenssen in 1593. He was the first one in a long list of sworn writers at Nedre Telemark district court in Gvarv, which functioned until 2008.

Tinghaug koples til Olav den hellige gjennom en opplysningsplansje på stedet. Sauherad kommune var oppdragsgiver for plansjen. Innholdet er ikke kvalitetssikret av for eksempel fylkesarkeologen. Hvem som har skrevet teksten, har jeg ikke fått svar på.

Kart: Holtskog Nyhuus Design Ans, Gvarv.

1. Ordskiftet pågikk først i lokale medier, men ble etter hvert samlet i boks form. De viktigste faglige bidragene om saken er derfor samlet i Årsskrift for Telemark historie nr. 33-2012. Utleingen om at Olav den hellige er født på Gvarv er gjort av Thorstein Vale og kan leses i sin fulle bredde i boken *Det gamle Grenland. Olav den helliges fødested*.

Som medbygging og fagutdannet middelalderforsker fattet undertegnede etter hvert interesse for saken, siden den fikk stadig større nedslagsfelt lokalt. Jeg gjorde en faglig vurdering av den framlagte hypotesen og konkluderte med at tesen ikke var vitenskapelig holdbar. Mitt syn ble offentlig støttet av flere, blant annet fylkesarkeologen og resten av det historiske fagmiljøet ved Høgskolen i Telemark.² Således svarte både historikere og arkeologer negativt på spørsmålet om det var grunnlag for å hevde at helgenens fødested var avdekket, mens amatøren holdt på sitt. En frisk debatt var i gang.³

Den lokale debatten har lagt seg for lenge siden, men den amatørskrevne historien om kommunens middelalderhistorie har skapt en rekke lokale ringvirkninger. Interessen for vikingtid og middelalder synes å ha økt betraktelig i lokalsamfunnet, og en rekke kulturelle aktiviteter er igangsatt. Men det som først og fremst gjør denne saken verdt å forfølge, er det faktum at amatørhistorikerens fortelling om Olav den helliges fødested i dag kan gjenfinnes i en rekke offentlige databaser over kulturminner i Norge. Hvordan har en ufaglært amatørs hypotese om en historisk begivenhet fra middelalderen havnet i offentlige oversikter over kulturminner når ekspertene, i betydning de fagutdannede, avviste holdbarheten til teorien?

Det empiriske eksemplet om Olav den helliges fødested er et egnet utgangspunkt for å se nærmere på pågående prosesser i kulturminnesektoren og mulige konsekvenser av dem, fordi saken tar opp i seg en rekke karakteristiske sider ved dagens kulturminneforvaltning og viser hvordan kampen om fortiden kan fortone seg i praksis. Eksempelet gjør oss i stand til å se hvordan et kulturminne kan bli til innenfor dagens forvaltningspraksis. Dette bestemte eksemplet rommer dessuten flere sentrale spenninger i kulturarvsfeltet; spenninger mellom faglærte og ufaglærte, mellom lokal og nasjonal historie, mellom historie ovenfra og nedenfra og ikke minst tangeres problemstillingen om hva som er god historie sett fra et pedagogisk perspektiv. For det er kanskje ikke alltid slik at det er den forbeholdne, kjedelige akademiske versjonen som er best egnet til å skape engasjerende fortidsformidling og lokalt engasjement.

TEORETISK BAKGRUNN OG METODISK INNGANG

Kulturarv oppstår i en kulturell prosess (Hobsbawm 1983; Lowenthal 1985; Kirschenblatt-Gimblett 1998; Smith 2006). Kulturarv kan sies å utgjøre et kollektivt minne, nærmere bestemt et kollektivt minne som er basert på utvalg og seleksjon (Hansen 2005, s. 63). Kulturarv er like mye konstruksjon som essens. Essensen finnes i selve fortiden; noe har skjedd og vi har tilgang til dette gjennom levningene og beretningene. Kulturarv referer til vår bruk av

2. Som fagperson hadde jeg altså selv en aktiv rolle i den lokale debatten knyttet til denne saken. Det er derfor grunn til å gjøre oppmerksom på at når jeg nå bruker dette empiriske eksemplet i en analyse, inntar jeg en dobbeltrolle.
3. Vale har fått muntlig støtte fra en fagperson, professor Torgrim Titlestad fra Universitetet i Stavanger, men hans synspunkter foreligger ikke i publisert tekst.

disse levningene og beretningene, og til hvordan vi bruker sporene fra fortiden til å konstruere historien om oss selv. Ulike perspektiver gir ulik kulturarv. Det er med andre ord ikke naturlig hva som blir og hva som ikke blir definert som kulturarv – det er kulturlig– og det er et spørsmål om ideologi, makt og politikk. Det er noe/noen som har makt og mulighet til å skape minner om fortiden. Hva som inngår i kulturarven, blir således sider ved fortiden som noen finner interessante og relevante i dag. Til tross for at kulturminner kan sies å være konkrete overleveringer fra fortiden, kan de derfor også sies å stadig bli produsert (Swensen og Sneve Guttormsen 2013, s. 13f). Ved å løfte fram og formidle bestemte kulturminner er forvaltningen den viktigste aktøren i denne produksjonen (Hansen 2005, s. 62).

Jeg tar utgangspunkt i at kulturminneforvaltningen er en autorativ kunnskapsprodusent. Kulturminneinstitusjonene, og museene i særdeleshet, kan sies å være fortellende virksomheter (Bugge Amundsen og Brenna 2010, s. 17) med mandat om å være autorative og kompetente formidlere av en offisiell og nasjonal historie (ibid, s. 20). Kulturarvsektoren har imidlertid blitt stadig mer kjennetegnet av tydelige politiske mål om økt demokratisering og økt bruk av dialog i virksomheten de seneste år (Hetland og Spord Borgen 2005, Ydse 2007, s. 16; Eriksen 2010, s. 62 og 67; Bugge Amundsen og Brenna 2010). Det pågår derfor store endringer i sektoren nettopp knyttet til de to ovennevnte mål, deriblant økt og endret publikumsdeltakelse og økt bruk av digitale medier (Jørgensen 2011; Stuedahl 2011). Publikum inviteres blant annet til å delta i selve kunnskapsproduksjonen. Med dette endres forholdet mellom mottaker og avsender i sektoren (Hetland og Spord Borgen 2005, s. 12), og med det graden av vitenskapelighet og dermed også kulturminneforvaltningens verdisystem. Den overordnede problemstillingen for artikkelen er: *Hvordan endrer de politiske målene om økt dialog og demokrati i norsk kulturminneforvaltning sektoren?* For hva innebærer det at amatørhistorikerens lokale fortelling har trumfet alle faglige innsigelser ved at den for eksempel er å finne i Riksantikvarens oversikt over kulturminner i Norge? Saken vitner om en tydelig endring i forholdet mellom amatør og ekspert, der eksperten tidligere var nokså enerådende som kunnskapsleverandør til offentlig kulturminneforvaltning. Avslutningsvis skal jeg diskutere verdimeslige og etiske implikasjoner av denne politikken.

Som gjort rede for over, kan kulturminner betraktes som dynamiske, ikke statiske størrelser, og dermed kan de med fordel også studeres som prosess og som handling (Ashworth m.fl. 2007, s. 3). I det følgende skal kulturminnet knyttet til Olav den helliges fødested tilnærmes nettopp som en prosess, slik kan tilkomsten av et konkret kulturminne innenfor dagens forvaltningspraksis studeres. Vi kan følge kulturminnet fra det først opptrer i offentligheten til den posisjon det har i dag. Til grunn for analysen ligger den lokale debatten og hvordan det nevnte kulturminnet kommuniseres gjennom fem ulike formidlingsprosjekter knyttet til kulturminner. For å kunne gjøre rede for prosjektene, har jeg brukt intervjuer og undersøkt nettsider og tilsendte prosjektbeskrivelser. I tillegg til å se på de konkrete manifestasjonene av eksempelet gjennom

ulike offentlige prosjekt, skal jeg skissere en kulturarvpolitisk kontekst for disse. Da vil jeg vise til stortingsmeldinger og NOUer.

Kulturarv er den delen av fortiden som blir selektivt utvalgt og brukt som en kulturell, politisk og økonomisk ressurs for nåtiden (Ashworth 2007, s. 3). Kulturarvssektoren utgjøres følgelig av de institusjoner som har med disse prosessene å gjøre. I denne sammenheng ser jeg på dynamikken som foreligger mellom to nivåer av sektoren: På den ene siden den offisielle kulturminneforvaltningen; forskere og forvaltning på nasjonalt og fylkesmessig nivå, altså ekspertene, på den andre siden til en rekke lokale aktører som lokalhistorikere, skole, media og kirke, altså folk som ikke jobber profesjonelt med historiefaglige spørsmål. Jeg vil i liten grad diskutere forvaltning på kommunalt nivå, selv om denne kort vises til i sammenheng med eksempelet som skal diskuteres.

I det nye, dialogorienterte kulturminnelandskapet er det tradisjonelle makthierarkiet i kunnskapsproduksjonen utfordret (Mydland 2013, s. 93). Dette kan knyttes til en teoretisk diskusjon om endringer i vitenskapelig kunnskapsproduksjon, fra den såkalte *Mode 1* til *Mode 2*, der den mest fundamentale systemendringen handler om at det lukkede, vitenskapelige, kunnskapsproduserende systemet åpnes opp for flere stemmer (Nowotny m.fl. 2001; Jørgensen 2011). I *Mode 1* produseres kunnskap primært innenfor et akademisk system med egne normer og systemer for kvalitetssikring. I *Mode 2* er den vitenskapelige sfæren åpnet opp, og i stedet for at kunnskap kvalitetssikres i tråd med vitenskapens normer, knyttes kunnskapen i stedet til et nytteparameter (Nowotny m.fl. 2001; Jørgensen 2011, s. 83). I følge Nowotny m. fl. (2001) befinner mange sektorer seg nå i en overgangsfase, en hybrid, mellom disse. Dette kan være fruktbare tankemåter å applisere på kulturarvssektoren, der man nå har åpnet for en kunnskapsproduksjon nærmere typen *Mode 2* ? selve kunnskapsproduksjonen demokratiseres. Amatørene får tilgang på ekspertens habitat innenfor dette systemet. Som en del av ekspertens habitat viser jeg til *den nasjonale fortellingen*. Med det mener jeg de versjonene av historien som gjenfortelles i lærebøker i skole og høyere utdanning, leksika, museer, offentlige arkiv o.l., altså fortellinger som gjengis av offentlige formidlings- og forvaltningsinstitusjoner.

LOKAL AMATØRHISTORIE OG NASJONAL FAGHISTORIE

Polariseringen slik vi så den i den lokalhistoriske debatten om Olav den helliges fødested, mellom entusiastiske, lokalpatriotiske amatører med mer eller mindre spektakulære funn på den ene siden og kritiske, belærende fagfolk på den andre, er gjenkjennelig for mange. Både lokale politikere, forvaltning, lokalhistorikere, amatørarkeologer og forskere vil kunne kjenne igjen dynamikken som utspant seg mellom disse to grupperingene. Mange kommuner har huset lignende debatter, siden det amatørhistoriske engasjementet i Norge er stort.

Generelt kan vi si at amatører og eksperter har stått for to ulike historieproduksjoner i Norge, hvilket har skapt to parallelle historiefortellinger. På den ene siden finner vi ekspertenes overordnede, nasjonale, offisielle, kvalitetssikrede fortellinger (nå kan det selvsagt være uenigheter innad i fagmiljøene, men de interne, faglige debattene har lite å si i denne sammenhengen). På den andre siden finner vi underskogen av lokale tradisjoner som gjerne tillater litt mer spekulasjon og litt løsere omgang med kildene, altså historiefortellinger som ikke aksepteres av fagfolk og som derfor heller ikke er inkludert i den nasjonale fortellingen. Vi kan derfor si at den nasjonale fortellingen tradisjonelt har blitt skrevet av fagfolk, mens den lokale historien har vært mer åpen for amatører (se for eksempel Eriksen 1999, s. 13 eller Tretvik 2004, s. 20–21). Det er selvsagt ikke vanntette skott mellom hverken fortellingene eller aktørene i disse sjiktene. Det er heller ikke slik at faglærte alltid jobber like etterrettelig mens lokalhistorisk forskning ikke utføres etter vitenskapelige krav. Tvert i mot har fagfolk blitt stadig mer involvert i lokalhistorien og omvendt (Tretvik 2004, s. 75ff). Det er viktig å understreke at lokale amatørforskere i mange sammenhenger har kommet fram til ny historisk innsikt som anerkjennes av fagmiljøet, men særlig i de mer spektakulære sakene, og særlig når det gjelder vikingtid og middelalder, er resultatet gjerne at den uprofesjonelle lokalhistorikerens sensasjonelle oppdagelser ikke slipper gjennom fagfolkens kildekritiske nåløye. Den lokalt formulerte teorien står seg ikke i møte med vitenskapens krav til kildekritikk og annen stringent metode og avvises derfor som spekulasjon. Det har vi sett mange eksempler på, deriblant de mange forsøkene på å plassere kjente sagahovdinger i lokale gravhauger. Derfor har en ufaglært lokalhistorisk oppdagelse som ikke har støtte i fagmiljøene tradisjonelt forblitt en lokal fortelling med et relativt begrenset nedslagsfelt. Den kan leve lokalt og komme til uttrykk gjennom spel, festivaler, bøker, foredrag og markeringer, men fagfolk har involvert seg i liten grad. Trolig fordi man har gått ut fra at saken vil forbli nettopp lokal og aldri få plass i den store nasjonale fortellingen (som selvsagt gjerne kan romme lokalhistorie formulert av både amatører og profesjonelle, men da er denne godkjent og kvalitetssikret) som formidles av de offisielle aktørene.

Tilsvarende har det vært innenfor den offisielle forvaltningen. Amatørene har alltid vært en viktig del av produksjon av historie og kulturminner, men generelt kan vi si at amatører og eksperter har operert på ulike arenaer (Mydland 2013). Forvaltningen er i all hovedsak bemannet av ansatte med faglig spesialkompetanse. Amatøren har således hatt begrenset innflytelse på defineringen av den offisielt kommuniserte kulturarven siden disse generelt har operert innenfor ulike arenaer (Eriksen 2010; Bugge Amundsen og Brenna 2010, s. 22; Christensen 2010; Mydland 2013). Så selv om sektoren også har arenaer basert på frivillighet, har disse hatt begrenset definisjonsmakt og i liten grad vært involvert i den offisielle kunnskapsproduksjonen. Og hvis de har vært involvert, har de vært underlagt ekspertisens godkjenning. Det har vært et tydelig makthierarki mellom grupperingene der ekspertene har fungert korrigerende ovenfor amatørerne (Eriksen 1999, s. 13ff).

IDEALET OM DEMOKRATISERING OG DIALOG

At publikum skal kunne delta gjennom dialog og samhandling i kulturminneforvaltningen, fikk sitt gjennomslag på begynnelsen av 2000-tallet og kan gjenfinnes i både stortingsmeldinger og offentlige utredninger, for eksempel i St.meld. nr. 48 (2002–2003) «Kulturpolitikk fram mot 2014», St.meld. nr. 16 (2004–2005) «Leve med kulturminner», St.meld. nr. 49 (2008–2009) «Framtidas museum» og St.meld. nr. 35 (2012–2013) «Framtid med fotfeste». Demokratiseringsmålet for kulturminnesektoren påpekes også i flere NOU'er, blant annet i «Kulturutredningen 2014». I dag er dette et overordnet politisk mål for forvaltningen (Alzén 2006, s. 139; Eriksen 2010; Ydse 2010). At demokratisering har blitt et politisk mål i kulturminneforvaltningen, henger sammen med demokratiseringsidealet som preger norsk politikk for øvrig og kulturpolitikken i særdeleshet. Demokratiseringstanken har lenge stått sterkt i norsk kulturpolitikk (f. eks. Mangset 1992; Vestheim 1994, s. 24). Prinsippet om at kulturarv bør demokratiseres, kan således knyttes til generelle demokratiseringstendenser innen kultursektoren (Aronsson 2006). Dette overordnede, politiske demokratiseringsidealet for sektoren er også forankret i teoretiske strømninger fra forskningen. Oppfatningen om at kulturarv tradisjonelt har vært definert på bakgrunn av elitistiske verdier knyttet til fortiden og derfor bør demokratiseres, kan gjenfinnes i forskningslitteraturen særlig innenfor museologien og såkalte *critical heritage studies* (Bugge Amundsen og Brenna 2010, s. 10ff). Laurajane Smith (2006, s. 11) bruker for eksempel betegnelsen hegemonisk kulturarvsdiskurs for å understreke hvordan kulturarv er makt. I Norden har blant andre Bernard Eric Jensen (2008) og Peter Aronsson og Annika Alzén (red. 2006) tematisert hvordan kulturarv gjenspeiler en utvalgt del av fortiden definert av en elite. Maktkritikken innenfor kulturarvsforskningen kan dessuten ses i sammenheng med at de historiske fagene tematisk sett er blitt mer og mer opptatt av «folk flest», sosialhistorie og historie sett nedenfra. Det å kunne gi et bedre og mer dekkende bilde av historien ved å inkludere et bredere spekter av samfunnet, har vært styrende for en lang rekke historiefaglige bevegelser (Kaldal 2002).

Å demokratisere kulturarv kan i praksis handle om flere ting: for det første kan demokratisering vise til at kulturarv skal være tilgjengelig for alle. For det andre kan det innebære at innholdet i kulturarven på demokratisk vis gjenspeiler hele samfunnet: fattig, rik, kvinne, mann, barn, voksen, ulike etnisiteter osv. For det tredje kan demokratisering vise til at folket selv er med på å definere og påvirke egen kulturarv, en prosess der publikum går fra å være konsument til produsent (Alzén 2006, s. 139). Den sistnevnte praksisen er inkorporert i dagens kulturminnepolitikk gjennom målet om økt dialog (ibid.). Et tidsriktig ideal for museum og arkiv i dag er å være *dialoginstitusjoner*. Tanken om *museet som dialoginstitusjon* ble etablert i museumsutredningen «Museum. Mangfald, minne, møtestad» (NOU 1996), og dialog har blitt en sentral retningslinje i utviklingen av sektoren gjennom 2000-tallet (Eriksen 2010, s. 62). Målet med den såkalte dialoginstitusjonen er å få økt forståelse av historien sett nedenfra, jf. den historiefaglige bevegelsen beskrevet over. Dialogprinsippet har spredd seg også til andre sider av kulturminneforvaltningen som arki-

vene og riksantikvariembetet. I kulturminneforvaltningen blir publikum nå gjerne involvert i selve produksjonen og formidlingen av kunnskapen (Ydse 2007, s. 16), og det er denne tendensen som kan knyttes til endring i kunnskapsproduksjon fra *Mode 1* og *Mode 2*. Et viktig verktøy i den sammenheng, men også et mål i seg selv, er økt bruk av digitale medier.

EKSEMPELET OLAV DEN HELLIGES FØDESTED OG FEM OFFENTLIGE DIGITALE PROSJEKTER

Parallelt med at et demokratiseringsideal for kulturarv har manifestert seg gjennom såkalte dialoginstitusjoner, har kulturminneforvaltningen tatt en teknokratisk vending (Ydse 2007, s. 22). Det har lenge vært et politisk mål å digitalisere kulturarv, men ambisjonene ble ytterligere forsterket i 2009 gjennom proposisjonen «Kulturløftet II» og lagt frem av daværende kulturminister Trond Giske. Bakgrunnen for politikken er utdypet i stortingsmeldingen «Nasjonal strategi for digital formidling og bevaring av kulturarv» (2008/2009). Det er altså et politisk mål i seg selv å digitalisere kulturminner, samtidig er digitalisering på mange måter et middel for å demokratisere og tilgjengeliggjøre kulturarv. Det er derfor satt i gang store nasjonale dugnader i kulturarvsarbeidet der legfolk har blitt involvert i registreringer av kulturminner. Målet er at økt mulighet for deltakelse, vil føre til økt interesse for og eierskap til kulturarv. I det følgende skal fem prosjekter som handler om demokratisering og digitalisering av kulturarv trekkes frem: «Digitalt fortalt», et prosjekt driftet av Norsk kulturråd, «Kulturminnesok.no» styrt av Riksantikvaren, «Kultur- og naturreiser», et samarbeidsprosjekt mellom flere institusjoner blant andre Kulturrådet og Riksantikvaren og «Europeana», det store EU-prosjektet som tar sikte på å samle EUs kulturarv under en nettportal. Flere av disse databasene/portalene er lenket til «Digitalt museum», på den måten er også dette museumsprosjektet involvert i analysen. Det siste prosjektet jeg skal se på, er wikien www.lokalhistoriewiki.no. Gjennom disse prosjektene skal vi følge det empiriske eksempelet om Olav den helliges fødested og se hvordan dette bestemte kulturminnet kommuniseres og således etableres gjennom de digitale formidlingskanalene.

Kulturminnesok.no er en nettside driftet av Riksantikvaren som tar sikte på å romme så mange som mulig av de fysiske kulturminnene i Norge. Riksantikvaren har lenge hatt en database over faste kulturminner, kalt Askeladden, men denne har ikke vært åpen for publikum? kun fagfolk har kunnet legge inn og bruke databasen. Kulturminnesok.no er en utvidet versjon av Askeladden. Om kulturminnesok.no sier seksjonssjef Hulda Brastad Bernhardt hos Riksantikvaren at nettsiden er å forstå som et supplement til den kvalitetssikrede Askeladdenbasen (intervju 08.05.14). Publikum får tilgang til offentlig lisensiert informasjon som Askeladden oppgir om det bestemte stedet, i tillegg kan publikum selv legge til tekst og bilder. Det skal i følge etaten komme klart fram hva som hentet fra Askeladden og hva som er lagt til av publikum. Dersom publikum legger inn informasjon, må de signere med fullt navn. Det overord-

nede målet med prosjektet er å samle inn så mye informasjon om kulturminner som mulig, samtidig har det vært et viktig poeng for Riksantikvaren å åpne forvaltningens informasjon om kulturminner for publikum. «Et tredje mål med prosjektet er å skape engasjement og eierskap til kulturarven», sier Brastad Bernhardt.

Hvis vi går tilbake til vårt empiriske utgangspunkt, spørsmålet om Olav den helliges fødested, ble dette av amatørhistorikeren knyttet til det allerede eksisterende kulturminnet Tinghaug, et helt bestemt sted på den lokale gården der det kan ha vært et tingsted. I Askeladden, altså databasen som er skrevet av fagfolk, skrives dette om tinghaug:

Ca 150m V for gårdens hus, V for og like inntil den gamle veien, lå den såkalte “Tinghaug” med en nå fjernet steinring ved siden av. Det er ingen synlige spor etter noen “Tinghaug”. Derimot er det kjørt en del jord og stein på svafjellet, dessuten noe søppel.

I kulturminnesok.no under stedsnavnet Tinghaug har kulturminnet fått en rekke tilleggsopplysninger:

Tinghaug ved Gvarv var tingstaden for det Gamle Grenland, som omfatta bygdene rundt Norsjø i Telemark; Heddal, Sauherad, Holla, Lunde, Bø, Drangedal og Solum med Melum. Ting og skipreiding blei først halde som allting. Tingfolket samla seg på Tjodvallsletta nedanfor Tinghaug. Alltinget blei seinare sendemannsting. Lovgjevinga gjekk på 1100 tallet over til landsdelstinget, Borgarting. Tinghaug blei nå berre nytta til avgjerd av tvistemål og rettarbøter, seinare med tingstoge. Fyrste sorenskrivar, Baltzer Jenssen, blei tilsett ved bygdetinget i 1593. Tingstaden på Tinghaug blei nytta til 1867, då flytta til sorenskrivargarden på Gvarv, der den blei verande til 2008. I det gamle Grenland var småkongen Harald Grenske lendmann fram til 995. Han var ”kongeboren” som sonesonsson av Harald Hårfagre, óg var oppfostra i Grenland hos lendmann Roar den Kvite. Harald Grenske og kona, Åsta Gudbrandsdotter Kula, fekk sonen Olav Haraldson Digre. Etter fyrst å ha vore einekonge i Noreg i 13 år, fall han på Stiklestad den 29 juli 1030, og blei kanonisera som Olav den Heilage. Tid og stad for Olav den Heilages fødsel blir i Flateyjarbok bind II fortald å vera om sommaren i år 993, på golvet i lendheimen til foreldra i Grenland. Lendheimen låg truleg ved Tinghaug der Lindheimgardane nå er på høgda ved Gvarv. Olav Haraldson var såleis 2 år gamal da far hans blei drepen i 995. Mora Åsta gifte seg då med tremenning til mannen sin, Sigurd Syr på Ringerike, som såleis blei fosterfar til Olav den Heilage.⁴

Det er med andre ord stor avstand mellom ekspertens vurdering av stedet og publikums, og et viktig spørsmål er om et mindre opplyst publikum vil være i stand til å se at denne informasjonen ikke er faglig kvalitetssikret.

Digitalt fortalt er et prosjekt av en noe annen karakter. Prosjektet var daværende ABM (Arkiv-, bibliotek- og museum-)utviklings bidrag til Kulturminneåret 2009. Siri Slettvåg, prosjektleder hos Kulturrådet, sier at man med dette prosjektet nettopp ønsket å få fram nye stemmer, nye perspektiv uten noen form for autorisasjon (intervju 08.05.14). Målet med *Digitalt fortalt* er «å lage en omfattende base av fortellinger som viser bredden og variasjonen i begrepene kulturminner og kulturarv» og «å legge til rette for at mange og ulike stemmer kan komme til orde.», skriver Kulturrådet på nettsiden www.digitaltfortalt.no. Mens tilgjengeliggjøring var hovedmålet for Kulturminnesok.no, er demokratisering i seg selv et hovedmål for dette prosjektet. Også i digitaltfortalt.no har amatørhistorikeren fra Telemark vært aktiv, selv om tonen her er mer spørrende.

Tinghaug: fødestaden til Olav den Heilage? At Olav den Heilage fall i slaget på Stiklestad i 1030, er allment kjend. Men kvar han vart født, er meir usikkert. Er det mogleg at Olav kan ha blitt født i Sauherad? Smertene var uuthaldelege, så den høggravide dronninga måtte til slutt leggje seg ned på golvet. Da Rane, fosterbror til kongen, la eit magisk belte over Åsta, kom den lille guten endeleg til verda. Han fekk namnet Olav Haraldson Digre, men vart seinare betre kjend som Olav den Heilage. Men kvar og når fann denne hendinga stad? Kjeldene gir oss ikkje eit klart svar, men i Flateyjarboka blir det fortalt at Olav vart født sommaren 993, på golvet i lendheimen til foreldra i Grenland. Lendheimen låg truleg ved Tinghaug, der Lindheimgardane no er, på høgda ved Gvarv.

Digitaltfortalt.no er laget på samme plattform som digitaltmuseum.no, slik at disse to databasene er koplet mot hverandre. Historien om Olav den hellige ligger derfor også på www.digitaltmuseum.no.

«Kultur- og naturreiser» er et samarbeidsprosjekt mellom Norsk kulturråd og Riksantikvaren m.fl. I prosjektplanen er følgende mål formulert:

Målet er å skapa auka interesse og forståing for natur- og kulturverdiar og informera om arbeidet med å ta vare på desse. Ein ynskjer å gje folk gode opplevingar knytt til bruk av kultur- og naturarven. Det er også eit mål å stimulera til auka og ny bruk av offentleg informasjon om natur og kultur lokalt, regionalt og nasjonalt. Ein vil og stimulera til auka verdiskaping gjennom lokal og regional næringsutvikling.

4. Lesedato 01.09.13. Intervjuet om prosjektet ble utført med Brastad hos Riksantikvaren 08.05.14. Dagen før artikkelen gikk i trykken, skulle jeg inn å dobbeltsjekke noe på kulturminner.no. Da så jeg at nettsiden hadde blitt redigert og teksten skrevet av Vale var tatt ut 09.05.14, dette kommer fram av redigeringsloggen på siden. Dessverre ble jeg ikke klar over dette før jeg satt med de aller siste detaljene på artikkelen. Jeg mener at de generelle linjene i argumentasjonen, likevel er av gyldighet. I en mail datert 12.05.14 skrev Brastad til meg at de etter intervjuet så at informasjonen om Tinghaug var plassert på feil sted, det lå ikke i kommentarfeltet slik det skulle, men i selve hovedfeltet. Jeg har derfor forholdt meg til at informasjonen ble lagt kommentarfeltet til kulturminnestedet, ikke at det var fjernet helt.

Prosjektplanen oppgir også at de ønsker å motivere folk til å delta i formidling og dokumentasjon av kultur- og naturarv. Både kulturminnesok.no og digitaltfortalt.no leverer informasjon til natur- og kulturreiser, derfor finnes den samme informasjonen om at Olav den helliges fødested trolig er Gvarv også her.

Nettportalen *Europeana* er EU's store felleseuropeiske digitale portal over kunst og kultur i Europa. Dette er heller ikke en egen database, men en portal som er bygd opp av eksisterende nasjonale og regionale databaser i de europeiske landene. På Europeana kan vi lese følgende om Tinghaug:

Tinghaug: fødestaden til Olav den Heilage? At Olav den Heilage fall i slaget på Stiklestad i 1030, er allment kjend. Men kvar han vart født, er meir usikkert. Er det mogleg at Olav kan ha blitt født i Sauherad? Smertene var uuthaldelege, så den høggravide dronninga måtte til slutt leggje seg ned på golvet. Da Rane, fosterbror til kongen, la eit magisk belte over Åsta, kom den lille guten endeleg til verda. Han fekk namnet Olav Haraldson Digre, men vart seinare betre kjend som Olav den Heilage. Men kvar og når fann denne hendinga stad? Kjeldene gir oss ikkje eit klart svar, men i Flateyjarboka blir det fortalt at Olav vart født sommaren 993, på golvet i lendheimen til foreldra i Grenland. Lendheimen låg truleg ved Tinghaug, der Lindheimgardane no er, på høgda ved Gvarv.

Teksten er lagt inn av Riksantikvaren, Kulturrådet oppgis som kilde. Teksten er, som vi ser, den samme som ligger under digitaltfortalt.no. Interessant er det at nettportalen Europeana beskriver seg selv slik: «Europeana er den pålitelige kilden til kulturarven brakt til deg av Europeana Foundation og et stort antall europeiske kulturinstitusjoner, prosjekter og samarbeidspartnere. Det er et riktig seriøst teamarbeid». Her sies det ingenting om at informasjonen kan være hentet fra databaser der publikum selv er produsent.

Det er interessant å legge til merke til at det pågår tilsvarende dugnadsarbeid hos Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) gjennom prosjektet www.lokalhistoriewiki.no. Dette prosjektet har lagt seg helt opp til den vanlige Wikipedia-strukturen. Det synes imidlertid som om man her i større grad enn hos de ovennevnte har evnet/ønsket å ivareta de kildekritiske prinsippene som på mange måter er ryggraden i det vitenskapelige studiet av fortiden. Gjennom en hierarkisk administrativ struktur av databasen har NLI fortløpende kvalitetssikring av det som blir lagt ut, selv klassifikasjonssystemene som benyttes diskuteres mellom leg og lærd (Stuedahl 2011). Også på den vanlige Wikipedia kan vi se av diskusjonsforumet knyttet til Olav den hellige at fødested er forsøkt lagt til, men at dette flere ganger har blitt redigert bort av administratorene hvilket viser at man opererer med kvalitetskrav. Dette er interessant med tanke på hvordan brukerne forholder seg til de ulike nettsidene. Det har jeg ikke undersøkt i denne sammenheng, men i skolesammenheng understrekes ofte at Wikipedia ikke er en trygg kilde, mot tro om ikke forvaltningens sider oppleves som tryggere. Tilsvarende faglig redigering kan vi se at er gjort hos Store norske leksikon, som jo har administratorer med fagkompetanse for nettopp å kvali-

tetssikre innholdet. Også der kan vi se at man har forsøkt legge til informasjon om Olav den helliges fødested, men at dette ikke har blitt godkjent.

Det er som vi skjønner ulik grad av kvalitetssikring i de ulike prosjektene, og som ble oppgitt om digitaltfortalt.no, har man her faktisk hatt til hensikt å lage en nettopp uautorisert formidlingskanal. Det er et eksplisitt mål at undersko-gen av alternative historiefortellinger skal frem. Men oppfatter publikum at ikke all informasjonene i for eksempel kulturminnesok.no eller på Europeana er kvalitetssikret og at hvem som helst kan ha lagt informasjonen inn? Slik jeg ser det, kommer det ikke klart fram at det er publikum som har lagt inn noe av informasjonen på disse nettsidene. Vil skoleelever eller lærere være kjent med systemet på en slik måte at de vil gjenkjenne hva Askeladden står for eller kunne lese hvordan nettsiden er bygd opp? Er det ikke mer sannsynlig at de vil google det stedet de ønsker informasjon om, for så å finne informasjon på kulturminnesok.no, registrere at dette er Riksantikvaren sin side og dermed anta at de stiller seg bak innholdet? De offentlige institusjonene som står bak nettsidene oppgir på ulikt vis at informasjonen kan være innhentet av publikum. Publikum skal med andre ord kunne se at ikke alt er kvalitetssikret dersom de klikker seg inn på de rette fanene. Men er publikum kritiske når de søker informasjon fra de offentlige kulturarvsinstitusjonene? Den svenske etnologen Kjell Hansen har drøftet forholdet mellom institusjonenes tendens til å i dag ville gi det dekonstruerte bildet av fortiden der flere stemmer slippes til, problemet er at publikum forventer noe annet. Publikum forventer å bli utdannet og opplært i møtet med museet. Når de utsettes for en mer flerstemt formidling, kan det føre til brudd i kommunikasjonen, mener Hansen (2005, s. 62 og 64). Det er grunn til å tro at folk forventer at det som den offentlige forvaltningen kommuniserer om fortiden er riktig, i betydning vitenskapelig og kvalitetssikret informasjon. Den rollen den offentlige forvaltningen tradisjonelt har hatt som autoritet og formidler av «riktig og sann» kunnskap om fortiden, endres ikke over natten.

Når man for å bryte med ekspertveldet i kulturminnesektoren og de negative implikasjonene dette kan ha, og det har blitt et politisk mål å også demokratisere selve kulturminneproduksjonen, innebærer det at folkets og amatørernes fortellinger inkluderes i den nasjonale fortellingen som den offisielle kulturminneforvaltningen presenterer. Alle skal med andre ord med, også i kulturminnepolitikken! Feltets maktbalanse er dermed i endring.

Utvikling av kulturminnet Tinghaug fra anonym grushaug i Askeladden til å bli Olav den helliges fødested i de publikumsåpne databasene handler først og fremst om endringer innad i forvaltningen. Ved å følge det valgte empiriske eksempelet har vi kunnet se hvordan et kulturminne kan bli etablert innenfor dagens digitaliserte og demokratiserte kulturarvssektor. Ved at amatørhistorikeren har lagt sin historie inn i nasjonale databaser/nettsteder om kulturarv, har kulturminnet gått fra å være lokalt fundert til å få et nasjonalt nedslagsfelt. Slik har den offentlige fortellingen om Norge fått et konkret, levende kulturminne knyttet til Olav den helliges fødested, ikke bare en haug med stein. Men denne

saken har flere dimensjoner, og en av dem er det nye mediesamfunnet. Det er relevant å nevne den nye mediehverdagen som i stor grad påvirker dagens kunnskapsformidling.

KULTURMINNER OG GOOGLE

Dersom vi bruker googlesøk som indikator, er det ingen tvil om hvem som vant det lokale slaget om Olav den hellige. Et enkelt googlesøk viser at amatørhistorikeren gikk seirende ut. Dersom du googlesøker «Olav den helliges fødested» eller lignende, får du først opp Wikipedia og Store norske leksikon som begge gjengir den faghistoriske versjonen der fødestedet oppgis å være ukjent. Du vil få opp en rekke mediaoppslag av typen «Fant Olav den helliges fødested», men du vil også komme til de ovennevnte offentlige databaser/nettsider driftet av Riksantikvaren og Norsk kulturråd, som angir Gvarv og Sauherad som sannsynlig fødested. Dersom du søker på stedsnavnet Tinghaug, kommer du rett til disse nettstedene som eksplisitt gjør koplingen mellom Tinghaug i Sauherad og helgenkongens fødested, selv om det riktignok er lagt inn noen spørsmålstegn i dem. Dersom en ungdomsskoleelev et sted i Norge skal skrive en særoppgave om Olav den hellige, er det med andre ord mer enn sannsynlig at hun vil oppgi Gvarv som fødested. Ja, faktisk nokså sikkert. Det står på nettet. Og dersom en lokal amatørhistoriker vil gjøre undersøkelser om stedet Tinghaug på Gvarv, vil han raskt se at her kan Olav den hellige meget vel være født. Det står i Riksantikvarens eller Kulturrådets database. Det er mye som tyder på at faghistorikerens flisespikkeri og innadvendte praksis kommer til kort mot amatørhistorikerens iver og engasjement i en teknokratisk tidsalder der det til syvende og sist er aller viktigst å være synlig på nett. Internett er i dag vår fremste kunnskapskilde, og det som ikke er tilgjengelig der, finnes på mange måter ikke.

NYE MAKTSTRUKTURER I PRODUKSJONEN AV KULTURMINNER

Det finnes en rekke ulike aktører som i ulike sammenhenger og fora lager fortellinger om fortiden og således skaper historie (Eriksen 2010). Men i denne sammenheng er det dynamikken mellom amatøreren og ekspertene som er av relevans. Kulturarvsforvaltningen i Norge, og for så vidt i resten av verden, har utgjort et ekspertfelt. Men som vi var inne på innledningsvis, har dette systemet har blitt kritisert, nettopp fordi det allmenne publikum har hatt få muligheter til å delta i og påvirke kulturarvsprosessene. Med dagens kulturminnepolitiske strategier og tiltak er derfor disse maktstrukturene på veg til å endre seg. Som vi har sett, har amatørhistorikeren fått nye arenaer med de åpne nasjonale kulturminnedatabasene. Her kan hypoteser distribueres og løftes ut av en lokal kontekst. Det tradisjonelle skillet mellom ekspert og amatør viskes således ut, så også skillet mellom den nasjonale, kvalitetssikrede historien og den lokale historien med større rom for tradisjon og spekulasjon. Ved hjelp av de digitale dugnadsprosjektene som foregår i forvaltningen, har amatør og

ekspert samme mulighet til å definere fortiden, og det under forvaltningslogoer som er forbundet med nettopp profesjonalitet og ekspertise. Dermed kan lokal amatørhistorie lett få en nasjonal dimensjon, for ikke å si internasjonal, som denne delen av sektoren tradisjonelt ikke har hatt tilgang på. Underskogen av lokal amatørhistorie har vokst inn i forvaltningens habitat, og med det endrer både maktbalansen og historien seg. Den hierarkiske strukturen mellom amatør og ekspert er som vi ser i endring som en direkte konsekvens av de politiske føringer knyttet til demokratisering, dialog og deltakelse. Politikken får dermed tydelige følger for kunnskapsproduksjonen på feltet og griper således direkte inn i historien.

RIKTIG UNYTTIG ELLER URIKTIG NYTTIG VITENSKAP?

Selv om avstanden mellom forskning og forvaltning på noen områder kan sies å være stor, har den offentlig kommuniserte kulturarven i Norge tradisjonelt blitt til i tråd med verdier som den akademiske forskningen og forvaltningen har felles. En av de aller viktigste verdiene innenfor kulturminneforvaltningen må sies å være kravet til vitenskapelighet (Eriksen 1999, s. 15; Lie Christensen 2011, s. 211 og 233). Selv om for eksempel nasjonale og demokratiske verdier lenge har vært viktige, har det vært et ufravikelig krav at kunnskapen som ble lagt til grunn var vitenskapelig. Det kan sies å ha vært et doxa at kulturminneforvaltningen skulle være basert på vitenskapelig kunnskap og profesjonalitet (Vestheim 1994, s. 125). De vitenskapelige idealene fra fag som arkeologi, kunsthistorie og historie har vært nærmest absolutte krav. I den sammenheng er det relevant å vise til en teoretisk diskusjon om kunnskapsproduksjon, for denne vektlegger at med endringer fra Mode 1 til Mode 2 skjer det ikke bare endringer i et aktørperspektiv, også verdiene innenfor systemet endres. Overgangen fra Mode 1 til Mode 2 innebærer en endring fra vitenskapelighet til anvendelsesmulighet i samfunnet forøvrig. Det betyr at kunnskapen går fra å bli rangert etter vitenskapelige kriterier, til å bli rangert etter den nytte og anvendelse som den har. Kunnskapen bør ikke primært være riktig, den bør primært være nyttig. Det er altså hvordan kunnskapen kan *brukes* som skal være styrende innenfor Mode 2. Dette er prinsipper som vi kjenner igjen fra politiske dokumenter om kulturminneforvaltning i dag (Lie Christensen 2011, s. 177f).

Kulturminner, i betydning både minner, fortelling, tradisjon og materiell kultur, blir alltid produsert med nåtidige mål for øye (Swensen og Sneve Guttormsen 2013, s. 13), men det har skjedd endringer i de verdiene som tilskrives kulturminner og kulturarv på nasjonalt plan. Skogheim og Vestby (2010, s. 7) kaller vendingen et paradigmeskifte. Skogheim og Vestby viser hvordan kulturarvsforvaltningen i Norge tok en ny vending på 2000-tallet, med en diskursiv vending fra vern og bevaring til virkemiddel for lokal næringsutvikling, stedsprofilering, reiseliv o.l. Fra å primært bli betraktet som kilder til fortiden, et element i en historisk kunnskapsbank og et viktig ledd i konstruksjonen av nasjonal identitet, betraktes kulturminner i dag framfor alt som et fortidsprodukt med økonomisk potensiale. Kulturarvssektoren er voksende; kulturarv

knyttet til stadig flere sider av samfunnet. Kulturarv kan i dag handle om økonomi og identitet, om regionsutvikling og næringsutvikling, om turisme og merkevarebygging, om økologi og bærekraft, om kunnskap og kunnskapsformidling med mer. De senere tids stortingsmeldinger vedrørende kulturarv betoner hvordan kulturarv betraktes som potensiale for lokal verdiskapning og regional utvikling. Med andre ord tilsier den politiske retorikken at kulturarv kan og bør inngå i en kommersiell kontekst, og at kulturarvspolitikken skal stimulere den retningen. Her ser vi at kunnskapsproduksjonen langt på vei befinner seg i Mode 2. Kulturarv er viktig når den kan anvendes, når den genererer aktivitet.

I eksempelet om Olav den helliges fødested har amatørhistorikeren, etter eget sigende først og fremst ønsket å gi fylket en middelalderhistorie som han mener det både mangler og har krav på, og ønsket å forankre den nasjonale historien lokalt: «I løpet av et par år har jeg utgitt to bøker som for første gang tar for seg visse deler av Telemarks middelalderhistorie» (Vale 2012, s. 183). Han vil altså gi fylket den plassen han mener det fortjener i den nasjonale historien og sette området på kartet. Han vektlegger også muligheten den historiske nyvinningen gir for lokalt næringsliv: «De historiske forhold som i min bok er avdekket for Telemark, gir vårt reiseliv nye og store muligheter, slik også Trondheim, Sarpsborg og andre fra vår historie kjente områder, med stort hell har blitt utnyttet økonomisk» (Vale 2012, s. 146). Amatørhistorikeren kan dermed kritisk beskyldes for å ha patriotiske verdier med tydelige intensjoner om lokal verdiskapning. På den andre siden står de fagutdannede ekspertene, meg selv inkludert, en gruppe historikere og arkeologer. Vi snakker om vitenskapselighet, hypotesens gyldighet og autentisitet under en overordnet ideologi knyttet til troen på gjeldende vitenskapelig metode. «Man kan ikke for å «kaste nytt lys over historien», trosse alminnelig logikk og konstruere en fiktiv lokalhistorie uten hensyn til anerkjent historisk metodikk og i strid med det vi ellers vet. Så enkelt er det.», uttalte professor i historie Claus Kragh om den fremsette teorien (2012, s. 186). Fagekspertene kan kritisk beskyldes for å være detaljfokusert og for å verne om eget territorium. Dessuten er ikke alltid det akademiske svaret er like godt egnet til pedagogisk virksomhet – det skal vi komme tilbake til. Det akademiske kravet til metodisk holdbarhet generelt og kildekritisk behandling av kildene spesielt, er her åpenbart på kollisjonskurs med lokalhistorikerens ønske om å gi lokalsamfunnet en spektakulær fortid som gir regionen sin fortjente plass i historien, og som ikke minst kan utnyttes i pedagogisk, kommersielt og kulturelt øyemed.

Som direkte eller indirekte følge av oppkomsten av det nye kulturminnet, har det skjedd en rekke aktiviteter i kommunen Sauherad. Selv om de profesjonelle på feltet kanskje river seg i håret når den lokale skolen videreformidler hypotesen om Olav den helliges fødested som en sannhet til barna, har skolen hatt større fokus på eldre historie ved å mellom annet arrangere en vikingdag og lage instrumenter og klesdrakter fra perioden, og det er jo gjerne i begge fløyers interesse. Antakelig har disse prosjektene gitt barna gode innsikter i fortiden. Den lokale kirken arrangerer en årlig pilegrimsvandring. Denne står

kanskje ikke i direkte sammenheng med den omtalte teorien, men den allude- rer i høyeste grad til den nye plasseringen av helgenkongen i den lokale land- skapet. Lokalt næringsliv har igangsatt aktiviteter knyttet til vikingtidshisto- rien blant annet har den lokale campingplassen ved gjentatte anledninger hatt besøk av et vikingskip i havna si. Det har blitt stiftet et lokalt vikinglag i regi- onen. De kaller seg Olavs menn, noen av dem bygger opp en vikinggård i kom- munen kalt Olavsborg. Vikinglaget hadde nylig hovedrollen i en reklamefilm for en stor amerikansk hotellkjede. Innspillingen er antatt å vise Telemark fram for millioner av seere (Varden, 25.08.2014). Slik brukes den lokale fortolkning- en av historien til å formidle lokalhistorie generelt og til å skape aktiviteter i bygda spesielt. Kombinasjonen av en økende grad av instrumentalisering og nyttetenkning om kulturminner og slike digitale prosjekter der folk flest kan bidra til å definere fortiden, åpner for en lokalt tilpasset fortidskonstruksjon som i større grad enn tidligere kan handle om lokalt engasjement og stedspro- filering og mindre om autentisitet og vitenskapelighet. På mange måter kan vi si at verdiene som amatørhistorikeren oppgir og måten det lokale kulturlivet har respondert, er helt i tråd med de offisielle, politiske verdiene som knyttes til kulturarv i dag. Kulturarv skal brukes. Det er med andre ord amatørhistori- keren og lokalt næringsliv som følger den politiske trenden, faghistorikeren derimot fremstår som bakstreversk.

Også ut fra et pedagogisk perspektiv kan det være vel så viktig at det som for- midles oppleves som relevant og engasjerende som at det er vitenskapelig fundert. Det er for eksempel grunn til å tro at både barn og voksne lærer bedre når fortiden oppleves som nær, levende og aktuell, og dermed blir kanskje kravet til vitenskapelighet og autentisitet sekundært også av pedagogiske grunner (se for eksempel Mathiesen Hjemdahl 2002). Forvaltningens mantra om autenti- sitet kan gi en fortid som er mindre forståelig og distansert enn en mer løsslup- pen fortidskonstruksjon basert på andre verdier. Det er nokså åpenbart hva som vil skape mest interesse for den lokale vikingtidshistorien hos en elev av grus- haugen og den rekonstruerte Tinghaugen med fortellingen om Olav den hellige som muligens var født på samme gård.

Allerede i 1994 (s. 44) understreket Vestheim utfordringene med at museene i større og større grad har blitt kommersielle aktører. Han mener at kravet til økonomisk egeninntjening og underholdning, truer sektorens faglige og etiske retningslinjer. Denne artikkelen peker på at hele kulturminnesektorens faglige og etiske retningslinjer er under press, ikke bare på grunn av den kommersielle utviklingen, men på grunn av den demokratiserende. Både museum og arkiv har gjennomgått en ideologisk endring fra å primært være *tempel* til å i større grad være *forum*, for å si det med Duncan Camerons (1972) kjente ord. Insti- tusjonene har beveget seg fra monolog til dialog. Den postmoderne tilnær- mingsmåten til historien som åpner for at «alt er like sant», utfordrer sektorens plass i samfunnet (Hansen 2005, s. 70). «I en kör av av många röster, där varje röst anses vara lika mycket värd som en annan, vad händer där med det veten- skapliga talet?», spør Hansen (2005, s. 71). Per Bjørn Rekdal (1999) stilte seg tidlig kritisk til for stort fokus på meddeltakelse, og understreket hvordan

museene tross alt må ha ansvaret for innholdet i det som formidles. Det samme synet finner vi også hos Odd Are Berkaak (2003, s. 49) som oppfordret til økt dialog for museene, men advarte mot at museene kunne komme til å utfordre sitt samfunnsansvar ved å tre ut av ekspertrollen. I «Kulturutredningen 2014» pekes det på nødvendigheten av en debatt om museene og arkivenes samfunnsrolle (NOU 2013:4, s. 152). Denne artikkelen viser behovet for en slik debatt for hele den offentlige kulturminnesektoren: For hva skal vi med fortiden og hvem skal definere den? Hva skal være forvaltningens fundament når det åpnes opp for en kulturminneproduksjon utført av et publikum som kan ha både kommersielle og lokalpatriotiske interesser, snarere enn vitenskapelige? Hva skjer når kunnskapsproduksjon om fortiden beveger seg fra Mode 1 til Mode 2 der det viktigste målet er anvendbarhet?

REFERANSER

- Alzén, Annika. (2006). «Demokrati och kulturvarv». Aronson, Peter og Alzén, Annika (red.). Demokratisk kulturarv? Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker. Norrköping: Tema kultur och samhälle. Skriftserie 2006:1. s. 139–163.
- Aronson, Peter. (2006). ”Demokratisk kulturarv – Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker”. Aronson, Peter og Alzén, Annika (red.). Demokratisk kulturarv? Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker. Norrköping: Tema kultur och samhälle. Skriftserie 2006:1. s. 1–21.
- Ashworth, G.J, Graham, Brian & J.E. Tunbridge. (2007). *Pluralising pasts. Heritage, identity and place in multicultural societies*. London: Pluto Press.
- Berkaak, Odd Are. (2003). *Samtid: en lang historie. En evaluering av museenes tusenårsprosjekt Dokument 2000*. Notat nr. 56. Oslo: Norsk kulturråd.
- Amundsen, Arne Bugge & Brenna, Brita (2010). «Museer, kritisk museologi og tverrfaglige museumsstudier», I: Rogan, Bjarne & Arne Bugge Amundsen (red.), *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus Forlag. s. 9–23.
- Cameron, Duncan. (1972). «The museum – a temple or the forum?». *Curator: the museum journal* Vol 14:1. s. 11–24.
- Eriksen, Anne. (2010). «Fra stevneplass til dialoginstitusjon. Norske kulturhistoriske museer 1950–2010». Rogan, Bjarne og Amundsen, Arne Bugge (red.). *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Novus Forlag. s. 61–75.
- Eriksen, Anne. (1999). *Historie, minne, myte*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Hansen, Kjell. (2005). «Kulturarvspolitik och museiutställningar». *Nordisk museologi* nr 2. s. 61–75.
- Hetland, Per og Spord Borgen, Jorunn. (2005). *Evaluering av universitetsmuseenes digitaliseringsarbeid*. Oslo: NIFU-STEP.
- Hjemdahl, Kirsti Mathisen. (2002). ”Historisk tid blir kulturelle lekeplasser”. *RIG – Kulturhistorisk tidsskrift* vol. 85, nr. 1. s. 1–19.
- Hobsbawm, Eric. (1983). «Introduction. Inventing traditions». Hobsbawm, Eric og Ranger, T (eds.) *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 1–14.
- Jensen, Bernard Eric. (2008). *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt*. København: Gads forlag.
- Jørgensen, Guro. (2011). «Den vanskelige dialogen. Om universitetsmuseenes praktiske utfordringer i møte med web 2.0.-samfunnet». *Nordisk museologi* nr. 1. s. 81–97.
- Kaldal, Ingar. (2002). *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Oslo: Det norske samlaget.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. (1998). *Destination culture: Tourism, museums, and heritage*. Berkeley: University of California Press.

- Kragh, Claus. (2012). Bokanmeldelse: Thorstein Vale, *Det gamle Grenland – Olav den helliges fødested*. Telemark historie nr. 33. s. 176–183.
- Lie Christensen, Arne. (2011). *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Lowenthal, David. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Mangset, Per. (1992). *Kulturliv og forvaltning. Innføring i kulturpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mydland, Leidulf. (2013). «Olavsrosa: en alternativ kulturminnediskurs». I: Swensen, Grete (red.) *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes*. Oslo: Novus Forlag. S. 93–117.
- NOU (1996: 7). *Museum – mangfold, minne, møtestad*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU. (2008/2009: 24). *Nasjonal strategi for digital formidling og bevaring av kulturarv*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU (2013: 4). *Kulturutredningen 2014*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Nowotny, Helga, Scott, Peter and Michael Gibbons. (2001). *Re-thinking science. Knowledge and the public in an age of uncertainty*. Polity Press: Cambridge.
- Rekdal, Per B. (1999). *Norsk museumsformidling og den flerkulturelle utfordringen*. Oslo: Norsk museumsutvikling.
- St.meld. nr. 35 (2012–2013), *Framtid med fotfeste – kulturpolitikken*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 49 (2008–2009). *Framtidas museum*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 35 (2012–2013). *Framtid med fotfeste*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003), *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 16 (2004–2005), *Leve med kulturminner*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Stuedahl, Dagny. (2011). «Social media and community involvement in museums. A case study of local history wiki community». *Nordisk museologi* nr. 1. s. 3–14.
- Skogheim, Ragnhild og Vestby, Guri Mette. (2010). *Kulturarv og stedsidentitet. Kulturarvens betydning for identitetsbygging, profilering og næringsutvikling*. NIBR-rapport 2010: 14.
- Smith, Laurajane. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge.
- Swensen, Grete og Torgrim Sneve Guttormsen. (2013). *Innledning: Å lage kulturminner*. I: Swensen, Grete (red.) *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes*. Oslo: Novus forlag. s. 9–27
- Tretvik, Aud Mikkelsen. (2004). *Lokal og regional historie*. Oslo: Det norske Samlaget.
- Vale, Thorstein. (2012). «Telemark har sin middelalderhistorie». *Telemark historie* nr. 33. s. 141–147.
- Vestheim, Geir. (1994). *Museum i eit tidsskifte*. Det norske samlaget: Oslo.
- Ydse, Tone Fredriksen. (2007). *Museum, arkiv og samfunn. Kunnskapsbehov og utfordringer*. Norsk kulturråd